

קדש לי כל בכור... באדם ובהמה. ענין 'אדם' מורה על החכמה והמחשבה שבמוח, כי זה הוא עיקר צורת האדם. ו'בהמה' – היינו כח המעשה. והנה הש"י צוה לקדש ולצרף שתייהן; המעשה והמחשבה, ואז תהיה צורת האדם בשלימות, מבורר ברצון הש"י. ועל זה נאמר אדם ובהמה תושיע ה' – כי אדם הוא המחשבה, ובהמה רומז על המעשה. והנה משה רבינו ע"ה הוא היה חכמות כל ישראל וכל כחו היה בזה, היינו המוח והמחשבה להיות הש"י נגדו תמיד, ועל כן כל התורה מדברת העיקר במעשים לפועל היינו שגם המעשה יהיה כך מזוכך כהמחשבה. ולזה עשה משה רבינו ע"ה המשכן, כי מקומו היה בצורת אדם בעומק הלב, והמשכן היה יכול להתפרק ולהנשא למקום אחר. וחכמת שלמה המלך ע"ה היה במעשים, על כן בנה בית הבחירה מקום קבוע, וספר משלי שעשה מדבר בעיקר בישרת הלב והמחשבה שיכונו כהמעשה (מי השילוח – בא).

דף לג

'אלא בכור מאן תנא? אמר רב חסדא: בית שמאי היא דאמר אין מאכילין אותו לנדות'. יש לדקדק מדוע נקט דברי בית שמאי שבביתא ולא אלו שבמשנתנו שאין מאכילים אותו לזרים – אלא במקדשתיה קאי.

וכן יש לשאול מדוע לא העמיד כבית הלל דברייתא שאוסרים להאכילו לנכרי [הן בבכור הן בשאר פסולי המוקדשין, שהרי מקור הדין הוא מואכלת ולא לכלבים, ולא לנכרים (כמוש"כ התוס' לב): הנאמר בכל פסולי המוקדשין] – הרי שיש בו קדושה, הלכך אין מרגילים.

ויש לומר שמבית שמאי דמתניתין אין ראייה כי אפשר דוקא לענין אכילת זרים אוסרים בית שמאי משום שהוקש לחזוה ושוק [והקל-וחומר מטמא מופרך לדעתם], וכן בית הלל דברייתא שאוסרים לנכרים – מן הכתוב למדו, מואכלת, אבל בית שמאי דברייתא שאוסרים גם לנדות הגם שנאמר הטמא והטהור יחדו, משום שנוקטים מצד הטהור לאסור משום שטומאה היוצאת מגופו חמורה – הרי סוברים שבקדושתו הוא עומד לכל דבר (עפ"י מים קדושים).

יצוין שבסוגיא המקבילה בתמורה הגרסה היא 'בית שמאי היא דאמר בכור בקדושתיה קאי דתנן ב"ש אומר לא ימנה ישראל עם כהן'. ובחזו"א (תמורה כד, ו) באר שהכל הולך אל מקום אחד, ע"ש.

– רש"י כתב שאסור להרגיל משום בזיון קדשים. וצריך לומר שאין זה בזיון גמור, שהרי הכל מודים שאסור לבנותו כגון למוכרו באטליו, ומדו ששאלו 'מאן תנא' – אלא שאין זה מנהג ראוי בדבר של קודש (עפ"י שפת אמת. וע' בחדושי בית מאיר; שו"ת נודע ביהודה תנינא קצד).

'דאשכחן דפליג רחמנא בין טומאה יוצאה עליו מגופו לבין שאין טומאה יוצאה עליו מגופו, דתנן הפסח שבא בטומאה – לא יאכלו ממנו זבים ומצורעין...'. מבואר שטומאה היוצאת מן הגוף לא הותרה בציבור. ומדויק הדבר בלשונות הכתובים; –

בפרשות-טמאים שבסדר צו ובסדר אחרי, העוסקות בטומאת מגע, נאמר הכל בלשון יחיד והנפש אשר תאכל בשר... וכל נפש אשר תאכל נבלה... וכן בסדר חוקת נאמר ואיש אשר יטמא ולא יתחטא... ונתמעט 'איש' – ולא ציבור. ואולם בפרשיות זבים ונדה ובעלה ובעל-קרי, נאמר לשון רבים –

והזרתם את בני ישראל מטמאתם ולא ימתו בטמאתם בטמאתם את משכני אשר בתוכם – משום שאף בקרבן צבור לא נדחית טומאה היוצאת מן הגוף (עפ"י משך חכמה חקת יט, יג. ע"ש).

(ע"ב) 'רבי יהושע אומר: אם היתה מונחת במקום המוצנע – יניחנה במקום התורפה'. יש מדייקים מלשון רש"י כאן שיש בדבר הוראה בדוקא, לגרום לה טומאה – כדי שלא תישהה אצלו ויבוא בה לידי תקלה, שהרי תרומה תלויה אסורה באכילה ובזילוף ואין בה כל שימוש, וכשהיא טמאה ודאי מותרת בזילוף [כשמזלפה לאלתר. ע' פסחים כ]. וכן משמע מלשון רבנו חננאל (בפסחים טו. וכן נראה מדברי הרדב"ז הל' תרומות יב, ג).

ואולם מלשון רש"י בפסחים 'אם ירצה' משמע לכאורה שרשאי לעשות כן אבל אינו חייב (ע' במפרשי המשנה תרומות ח, ה; ריבמ"ץ שם יא; חזו"א או"ח קכד; סב, יג).

יש מי שכתב שלא אמר רבי יהושע אלא להניחה במקום התורפה שהוא חשש טומאה רחוק, אבל לטמאה בגרמא קרובה – אסור (עפ"י מאירי גדה ז. מש"כ 'חששא רחוקה' נראה שאין הכוונה שהיא אפשרות רחוקה כי בזמן מן הזמנים ודאי תיטמא, אלא שהטומאה רחוקה ולא מיידית).

'אלא למעוטי פסולי המוקדשין לאחר פדיון'. מבואר כאן שיש חילוק בין בכור בעל מום שאסור להטיל בו מום לדעת ר' מאיר, ובין פסולי המוקדשין שנפדו, שמותר להטיל בהם מום. האחרונים פשוטו בעל דבר; בכור ומעשר שהוממו אינם ממון בעלים כשאר פסולי המוקדשין אלא נתנתם תורה לאכילה אעפ"י שהם קדושים [כדוגמת מעשר שני למאן דאמר 'ממון גבוה הוא']. בזה יישבו הקושיא ממה שאמרו בע"ז (יג): שהמטיל מום בקדשים בזמן הזה אינו עובר משום שגרע מבעל-מום, שהרי עתה אינו ראוי כלל, לא לגופו ולא לדמיו, שלא כבע"מ שהוא ראוי לדמיו. והקשו, הלא גם בכור בעל מום אין לו פדיון ואינו ראוי לדמיו? – אך להאמור ניהא כיון שהבכור בקדושתו עומד [ולפי"ז יש מקום לומר שבכור בזמן הזה חמור משאר קדשים לענין הטלת מום] (עפ"י מהריט"א אות מב; חזון איש בכורות כב, ד, כג, כח, א. וע"ע בשו"ת אחיעזר ח"ב לג; בית ישי סוסי" קכד).

'במערבא משמיה דרבינא אמרי: מפני שנראה כעובד עבודה בקדשים. ר' יוסי בר אבין אומר: גזירה שמא יגדל מהן עדרים עדרים'. רש"י ושאר ראשונים מפרשים שעתה הגמרא חוזר מן האוקימתא כבית שמאי. ואולם הרמב"ם (בכורות א, יט) פוסק שמותר להרגיל בבכור. וכנראה מפרש שהדברים הללו שבגמרא מתיחסים רק בשיטת ר' אליעזר בר"ש, שלכך אוסר להרגיל, אבל להלכה לא קיימא לן כמותו (כסף משנה שם).

הרמב"ן בהלכותיו פסק שאסור להרגיל, וכן סתם הרא"ש והטור והשו"ע. וכן העתיק ב'ליקוטי הלכות'.

הטלת מום בבכור בזמן הזה. כתבו התוס' והרא"ש (כאן. וע' בב"מ ז) עפ"י סוגית הגמרא במסכת ע"ז (ג) שאפילו לר' מאיר האוסר מן התורה להטיל מום בבעל-מום, מודה בזמן הזה שאין איסור תורה לפי שהקדשים אינם ראויים עתה כלל, לא לגופם ולא לדמיהם. ואולם מדרבנן אסור להטיל מום בזמן הזה (גם לדעת חכמים).

וזו לשון החזו"א (כד, ג) תוך באורו את הסוגיא שם: 'והא דאמרו בסוגין בזמן הזה חשיב כבעל-מום וגרע מבע"מ כיון דלא חזי לדמיה – אינו ענין לדין 'בעלי חיים נדחין', דהא מבואר בובחים (נט). דהוקדשו עד שלא נבנה המזבח, לא חשיב 'דחוי' כיון דבידו לפדותו, וכמו שכתבו התוס' שם. ואם כן אם יבנה

בית המקדש – יקרבו. [ומשמע דאע"ג דאין בידינו מפני האויבים המעכבים, לא מקרי בשביל זה 'דחוי', דאל"כ לוקמא ברייתא 'עד שלא נבנה' – עד שלא הרשום לבנות. ואפשר דלישנא לא משמע הכי]. וכל שכן לרב דבעלי חיים נדחין, אלא זמן הזה שאין ראוי להקרבה, אין איסור הטלת מום. ולפי זה לדידן אין איסור הטלת מום בבכור מן התורה אפילו לר' מאיר, וכל שכן לדידן דקיימא לן כר' שמעון דמותר להטיל מום בבכור בעל-מום אף בזמן המקדש, וכל שכן תם בזמן הזה. ולפי זה הדין גותן דספק בכור בזמן הזה מותר להטיל בו מום כדין ספק דרבנן לקולא. ובפתחי תשובה (שיג) הביא בשם החתם-סופר לאסור כיון דהאיסור משום שנראה כמטיל מום בקדשים, א"כ גם בספק כן, כיון דנהיגין בו עד עכשו איסור. וזה תמוה, דכל איסורי דרבנן הם משמרת לדאורייתא ומכל מקום ספיקם לקולא, והאי 'נראה כמטיל מום' היינו טעם לגזרת חכמים, אבל לא חמיר זה משאר איסורי דרבנן. עד כאן מלשון החזו"א.

ואולם כמה אחרונים כתבו להוכיח מהגמרא (לה: ומן הפוסקים (י"ד שיד, י שטו שיה) שאסור להטיל מום בספק בזמן הזה (ע' בשו"ת רעק"א סד; אחיעזר לד, ה; חדושים ובאורים ה, יב). והטעם לכך, כיון שבספק בכור יש גם נידון דאורייתא – לענין איסור גיזה ועבודה, לכך אינו נידון כשאר ספקא דרבנן. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ב קעו) כתב להצדיק הוראת החת"ס, והוכיח מהגמרא ומהפוסקים (הנ"ל) שאסור להטיל מום בספק בכור בזה"ז הגם שהוא איסור דרבנן. וסיים: 'וזה ברור ופשוט להלכה'. [עוד יש להעיר שכמה אחרונים סוברים בדעת הרמב"ם שאיסור הטלת מום בזמן הזה בבכור – מן התורה הוא (ע' הל' איסורי מוצח א, ז). וכן נקט להלכה בשו"ת אבני נזר י"ד תב, ז-ט. ואולם בשו"ת נודע ביהודה (תנינא י"ד קצב) סמך על דעת רש"י ותוס' ורא"ש לענין מעשה. וראה באריכות בשו"ת אחיעזר ח"ב לג; שו"ת פרי יצחק ח"א לט (ו) – תלה דין זה בענין 'דחוי', ודלא כד' החזו"א הנ"ל; וזכר יצחק ח"א נג-נד וח"ב מה, ז; אבנ"ז י"ד תיב. וע"ע במובא ביוסף דעת גטין מד:].

על הכנסת בכור לכיפה בזמן הזה – ע' ביוסף דעת ע"ז יג.

'מחמץ אחר מחמץ'. נתבאר במנחות נו.

בענין מעשה חזור אחר אותו מעשה, שישנן הלכות שנתרבו לחייב באופן זה, ויש שפטור – ע' הסבר הדבר בספר בית ישי (כת; קכו); האם גדר האיסור הוא הפעולה או התוצאה. וע"ע בספר חדושים ובאורים בכורות ה, יא.

דף לד

'מנין שלא יביא דבילה ובצק ויניחנה על האוון כדי שיבא כלב ויאכלנה'. יש שהוכיחו מכאן שפגם בחלק החיצוני של האוון – מום הוא, שהרי אינו בהווה שהכלב ייכנס בפיו אל תוך האוון (ע' במובא להלן לז).

'ורבי אליעזר, הא נמי ראויה היא שמא יבוא אליה ויטהרנה'. נראה לבאר הטעם, אעפ"י שהתרומה בפועל אינה ראויה לאכילה, וזהו איסור צדדי שמוטל עלינו להחמיר בספקות, אבל התרומה מצד עצמה אפשר שראויה לאכילה (עפ"י שיערי ישר א, יב).

נראה לפי"ז שגם אם ידוע שהספק לא יתברר לעולם, כגון בערב שבת שאין אליהו בא בו (עירובין מג), ואם תישאר התרומה